

**PENGLIBATAN MULTIPROFESIONAL MELALUI PROJEK KOLABORASI
BERASASKAN AKTIVITI SENI VISUAL UNTUK KANAK-KANAK BERKEPERLUAN
KHAS: AUTISME**

**MULTIPROFESSIONAL INVOLVEMENT THROUGH COLLABORATION PROJECT
BASED ON VISUAL ARTS ACTIVITIES FOR CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS:
AUTISM**

^aNur Adibah Kamarus Zaman

^bNorshidah Mohd Salleh

*Fakulti Pendidikan,
Universiti Kebangsaan Malaysia,
43600 Selangor, Malaysia*

^adibs.kz@gmail.com

^bnshidah@ukm.edu.my

Abstrak: Kolaborasi multiprofesional merupakan kerjasama oleh kumpulan pelbagai disiplin yang bergabung tenaga menyediakan perkhidmatan sokongan kepada komuniti khususnya kanak-kanak berkeperluan khas. Penglibatan multiprofesional ini penting sejajar dengan usaha Kerajaan Malaysia memperuntukkan jutaan ringgit saban tahun bagi memastikan program melalui pelbagai projek kolaborasi dilaksanakan untuk pembangunan kanak-kanak berkeperluan khas. Justeru, kajian ini dijalankan bagi mengenalpasti peranan profesional dan implikasi penglibatan mereka dalam jaringan kerjasama multiprofesional melalui projek kolaborasi berasaskan aktiviti seni visual untuk kanak-kanak berkeperluan khas yang mengalami sindrom autisme. Kajian kualitatif ini menggunakan kaedah temubual untuk mengumpul maklumat. Seramai enam orang responden dipilih yang terdiri daripada pegawai dari Lembaga Pembangunan Seni Visual Negara (LPSVN), ahli pertubuhan bukan kerajaan (NGO) dari Persatuan Kebangsaan Autisme Malaysia (NASOM), artis seni visual, juruterapi seni, guru dan ahli Persatuan Ibu bapa dan Guru-guru (PIBG) dari Pusat Permata Kurnia. Analisis data kajian ini menggunakan perisian Nvivo11 dan menggunakan teknik pengumpulan maklumat secara bertema. Hasil kajian tentang peranan multiprofesional mendapati semua pihak yang terlibat memberi sumbangan dari segi bidang kerjaya profesional, kepakaran dan ilmu pengetahuan masing-masing. Di samping itu, hasil kajian turut mendapati implikasi penglibatan multiprofesional melalui projek kolaborasi berasaskan aktiviti seni visual untuk kanak-kanak autisme ini adalah dari segi perkongsian kepakaran, ilmu pengetahuan dan pengalaman baru yang diperolehi kepada multiprofesional, memupuk kesedaran tentang autisme dan seni visual kepada komuniti dan manfaat amalan aktiviti seni visual kepada kanak-kanak autisme. Sehubungan itu, kajian ini telah memberi nilai tambah terhadap amalan kolaborasi, integrasi bidang seni visual dan bidang pendidikan khas dalam mencari manfaat bersama untuk kesejahteraan kehidupan yang lebih berkualiti untuk kanak-kanak autisme melalui komuniti.

Kata kunci: Autisme, Kolaborasi multiprofesional, Seni visual

Abstrak: Multiprofessional collaboration is collaboration by a group of multidisciplinary cooperative to provide support services to the community, especially children with special needs. Multiprofessional involvement is

important in line with the millions of ringgits Malaysian government has allocated every year to ensure the program implementation through a variety of collaborative projects for the development of children with special needs. This study aims to identify the role of the professionals and network implications by multiprofessional cooperation through collaborative projects based on visual art activities for children with autism. This qualitative study used interviews to gather information. Six respondents were selected consisting of officers from the National Visual Arts Development (NVADB), a non-governmental organization of the National Autism Society of Malaysia (NASOM), visual artist, art therapist, teacher and Permata Kurnia parents-teachers association. The data is analysed for thematic interpretation in Nvivo11 software and through information gathering technique. The findings suggest each party involved contributed their expertise and knowledge to the collaboration. The multi professional involvement in the collaboration also implied sharing and exchanging of expertise, knowledge and experience among the professionals, at the same time raising public awareness regarding the positive connection between autism and visual arts. Accordingly, this study adds value to the practice of collaboration, integration of visual arts and special education through a mutually beneficial relationship in the community to achieve better quality of life for children with autism.

Keywords: Autism, Multiprofessional Collaboration, Visual arts

PENGENALAN

Multiprofesional atau multidisiplin menggambarkan pelbagai profesional daripada pelbagai disiplin terlibat dalam sesuatu kegiatan atau aktiviti melalui kolaborasi. Kolaborasi menerusi pendekatan multiprofesional sangat penting dalam pendidikan terutamanya dalam pendidikan khas. Kolaborasi multiprofesional adalah sebuah kerjasama yang dinamik dan menawarkan peluang untuk para profesional yang terlibat melepasi sempadan profesionalisme mereka dengan berganding bahu bersama profesional lain untuk mendapat pengetahuan dan pengalaman baru yang berbeza daripada disiplin ilmu dan kepakaran masing-masing (Nivanen, 2015). Pendidikan khas yang mementingkan persekitaran inklusif, tidak hanya bergantung kepada sokongan daripada pihak sekolah sahaja tetapi juga pihak-pihak lain seperti ibu bapa, kesihatan dan kebajikan dalam membentuk kolaborasi (Wearmouth, 2012; Shahrul et. al, 2016). Hal ini kerana kolaborasi memberi peluang kepada ibu bapa yang terlibat dengan aktiviti berkaitan pendidikan anak berkeperluan khas mereka mendapat kepuasan sendiri melalui pengetahuan dan kemahiran yang dipelajari daripada profesional, guru dan ibu bapa yang lain (Norshidah et.al, 2016). Oleh itu, kumpulan profesional, ibu bapa dan komuniti perlu berkolaborasi untuk menyediakan perkhidmatan sokongan kepada kanak-kanak berkeperluan khas selaras dengan penekanan terhadap amalan inklusif (Friend & Cook, 2012; Jones Beth, 2012).

Di Malaysia, kerajaan turut menitikberatkan usaha kolaborasi iaitu jaringan kerjasama daripada pelbagai pihak dan agensi dalam meningkatkan kesedaran dan membentuk sikap positif dalam kalangan masyarakat terhadap kanak-kanak berkeperluan khas. Hal ini dapat dibuktikan dalam Pelan Tindakan OKU 2016-2022 dengan beberapa objektif melalui Teras Strategik 9 iaitu Advokasi (Kementerian Pembangunan Wanita, Keluarga dan Masyarakat, 2016). Antara objektif yang dimaksudkan ialah usaha memberi pemahaman tentang isu ketidakupayaan daripada model sosial kepada pihak yang bertanggungjawab dan masyarakat serta usaha menggalakkan penglibatan sektor swasta dalam melaksanakan tanggungjawab sosial korporat. Model sosial yang dimaksudkan terdiri daripada pihak yang terlibat dalam kolaborasi multiprofesional iaitu gabungan pakar, ahli akademik yang bekerjasama untuk sesebuah projek bagi memenuhi satu matlamat yang sama demi kesejahteraan sosial. Justeru, objektif tersebut boleh dicapai dengan usaha menggalakkan penglibatan multiprofesional dari agensi kerajaan dan swasta untuk berkerjasama dalam menyediakan perkhidmatan sokongan melalui pelbagai program dan aktiviti yang bermanfaat hasil daripada projek kolaborasi yang memberi implikasi kepada kanak-kanak berkeperluan khas dan komuniti.

Sejajar dengan usaha tersebut, fokus kajian ini adalah terhadap peranan multiprofesional dalam melibatkan diri dalam projek kolaborasi yang berasaskan aktiviti seni visual untuk kanak-kanak berkeperluan khas kategori autisme. Kanak-kanak

autisme menurut *Partnership for Accessible Reading Assessment (PARA)*, adalah kanak-kanak yang telah didiagnosis oleh pakar dan mempunyai ketiga-tiga kriteria iaitu kelemahan ketara dalam interaksi sosial; kelemahan dalam berkomunikasi; dan corak pergerakan, aktiviti dan kegemaran yang stereotaip serta berulang-ulang (Salman et. al, 2014). Kanak-kanak autisme sering menimbulkan kekeliruan bagi penjaga dan masyarakat kerana mereka kelihatan normal, tetapi pola perkembangan serta tingkah laku berbeza daripada kanak-kanak tipikal. Kanak-kanak autisme juga tidak berkeupayaan menyesuaikan diri mereka secara normal dengan persekitaran (Kanner L., 1943; Ramlan, 2015; Azizah, 2016). Namun begitu, di sebalik masalah gangguan perkembangan yang dihadapi oleh kanak-kanak autisme, mereka juga mempunyai bakat semula jadi terutamanya dalam seni lukisan (Ramlan, 2015). Pernyataan tersebut dapat dibuktikan dengan kemunculan artis seni visual dalam kalangan golongan autisme dari luar negara seperti Richard Wawro, Christophe Pillaut, Henriëtte Seth F. dan Gilles Trehin yang terkenal dengan karya-karya seni lukisan yang mengagumkan dan tersenarai antara 9 artis autistik yang menakjubkan pada tahun 2012 oleh *Wisconsin Medical Society*.

Seni dan autisme sememangnya mempunyai hubungan kait yang relevan kerana seni adalah signifikan dalam intervensi awal untuk kanak-kanak autisme. Aktiviti seni visual juga adalah salah satu kaedah terapi seni untuk kanak-kanak autisme mencapai perkembangan dari segi kognitif, emosi, sosial dan psikomotor (Yasmin, 2013). Kanak-kanak autisme dapat membina keupayaan dan keyakinan diri yang tinggi melalui aktiviti seni visual yang berfungsi sebagai pendorong atau motivasi kepada sesuatu tingkah laku yang lebih baik (Bingham et.al 2012). Selain itu, program dan aktiviti yang melibatkan aktiviti seni visual menyeronokkan dan bermanfaat dalam membentuk dan membantu perkembangan menyeluruh dan seimbang dari aspek jasmani, emosi, rohani dan intelek setiap insan selaras dengan Falsafah Pendidikan Negara (Faridah, 2015). Di samping itu, melalui sukatan subjek pendidikan seni kreatif Kurikulum Standard Sekolah Rendah Pendidikan Khas (KSSR) Masalah Pembelajaran yang melibatkan aktiviti seni visual turut menetapkan matlamat agar pendedahan terhadap seni visual mampu mencungkil dan mengembangkan bakat potensi murid supaya dapat mengamalkan kemahiran yang dipelajari seterusnya melahirkan murid-murid berkeperluan khas yang berkeyakinan, berkemahiran, berketrampilan serta bersikap positif dalam kehidupan. Kementerian

Pendidikan Malaysia turut mengambil langkah untuk meningkatkan kualiti pendidikan dengan memastikan ibu bapa, komuniti dan sektor swasta terlibat sebagai rakan kongsi di dalam pendidikan (Kementerian Pendidikan Malaysia, 2013). Lantas, aplikasi seni visual terhadap kanak-kanak autisme ini perlu disokong dan diberi perhatian oleh semua pihak agar kanak-kanak autisme dapat menjalani kehidupan dengan lebih baik. Oleh hal yang demikian, peranan multiprofesional diperlukan dalam bekerjasama membentuk projek kolaborasi berasaskan aktiviti seni visual agar ibu bapa dan komuniti mempunyai kesedaran tentang bakat seni yang dimiliki kanak-kanak autisme.

Kajian-kajian lepas yang telah dijalankan tentang penglibatan multiprofesional dalam projek kolaborasi yang melibatkan aktiviti seni visual untuk kanak-kanak berkeperluan khas kebanyakannya meninjau sistem sokongan dalam bidang pendidikan khas dan seni visual di persekitaran sekolah dan terhad di dalam bilik darjah sahaja (Nevanen 2011; Bingham et.al, 2012; Gultekin 2012; Andrus.L et.al 2013). Kajian terhadap pembentukan kolaborasi yang melibatkan multiprofesional pula seharusnya turut mendapat sokongan komuniti dan dilaksanakan sebagai aktiviti luar bilik darjah (Zalizan et. al 2012; Koo 2015). Di samping itu, kajian juga mendapati sokongan terhadap kanak-kanak berkeperluan khas dan keluarga mereka amat sedikit dan selalunya tiada (Aizan, 2016). Kajian yang dijalankan terhadap kolaborasi multiprofesional juga kurang memfokuskan kepada peranan semua pihak yang terlibat dalam sistem khidmat sokongan untuk kanak-kanak berkeperluan khas. Sebaliknya lebih menumpukan kepada masalah dan cabaran yang dihadapi dalam kerjasama yang dijalankan (Silverman et. al 2010; Jones Ray et. al 2013). Sehingga kini, kurang kajian yang menyeluruh dijalankan terhadap implikasi penglibatan multiprofesional khusus dalam aktiviti seni visual daripada projek kolaborasi bersama komuniti dan kanak-kanak autisme.

Justeru itu, kajian ini dijalankan untuk mengetahui penglibatan multiprofesional dalam projek kolaborasi berasaskan aktiviti seni visual untuk kanak-kanak berkeperluan khas kategori autisme. Maklumat yang ingin dikenalpasti merangkumi peranan setiap pihak yang terlibat dan implikasi penglibatan multiprofesional terhadap kejayaan sebuah projek kolaborasi melalui aktiviti seni visual untuk kanak-kanak autisme.

METADOLOGI KAJIAN

Kajian ini adalah kajian secara kualitatif menggunakan kaedah temubual bagi mengumpul

maklumat. Persampelan bertujuan diaplikasikan dengan memilih responden yang terlibat secara langsung dalam sebuah projek kolaborasi berasaskan aktiviti seni visual iaitu Program *Art day for Autism*, yang telah dijalankan pada 28 Mei 2016 di Balai Seni Visual Negara, Kuala Lumpur. Program ini telah dilaksanakan dengan kerjasama daripada Lembaga Pembangunan Seni Visual Negara (LPSVN), Syarikat Shawn Classroom, Persatuan Kebangsaan Autisme Malaysia (NASOM), Jabatan Kebajikan Masyarakat Wilayah Persekutuan, ibu bapa kanak-kanak autisme dan orang perseorangan dan telah disertai oleh 53 orang kanak-kanak autisme bersama keluarga mereka. Aktiviti bagi program *Art day for Autism* mengambil masa separuh hari dengan menjalankan aktiviti seni visual, terapi seni batu yang bertujuan untuk memberi keseronokan kepada kanak-kanak yang mengambil bahagian bersama keluarga dan komuniti serta ceramah motivasi tentang faedah seni visual untuk kanak-kanak autisme kepada guru dan ibu bapa.

Seramai enam orang responden yang berbeza latar belakang profesional telah terlibat dalam kajian ini. Responden tersebut terdiri daripada seorang pegawai daripada LPSVN, seorang ahli pertubuhan bukan kerajaan (NGO) daripada NASOM, seorang artis seni visual, seorang juruterapi seni daripada Syarikat Shawn Classroom, seorang guru daripada Institut Perguruan Kampus Jalan Melewar, Seremban Negeri Sembilan dan seorang ahli Persatuan Ibu bapa dan Guru-guru (PIBG) dari Pusat Permata Kurnia, Kuala Lumpur. Pemilihan kenam-enam orang responden ini adalah berdasarkan kumpulan sasaran yang dapat memberikan maklumat yang diperlukan oleh penyelidik. Kesemua responden yang terlibat mempunyai peranan dan sumbangan dalam memberi khidmat sokongan dalam projek kolaborasi yang telah dijalankan samaada sebagai penggerak program atau peserta program.

Sesi temu bual bersama responden telah dijalankan di beberapa lokasi mengikut kehendak dan waktu kelapangan responden selepas projek kolaborasi selesai dijalankan di sekitar Kuala Lumpur dan Selangor. Sepanjang sesi temu bual dijalankan, sebanyak 16 soalan telah dikemukakan bagi mendapatkan maklumat dan huraian terperinci daripada responden yang terlibat. Penyelidik mengemukakan soalan jenis terbuka (*opened-ended questions*) bertujuan untuk mendapatkan sebanyak mungkin maklumat. Dalam kajian ini, instrument soalan temu bual distrukturkan berdasarkan rangka soalan temubual kajian lepas sebagai panduan (Vail, 2014; Anntonne, 2016) yang bertujuan untuk mengetahui dan memahami hubungan kolaborasi multiprofesional dalam aktiviti seni visual dan berdasarkan konsep *Community of Practice* (Lave & Wenger, 1991) untuk menilai implikasi penglibatan multiprofesional dalam sesebuah projek kolaborasi. Pemerhatian terhadap aktiviti seni visual turut dijalankan bagi menyokong data dan rujukan.

Analisis kajian ini telah dijalankan dengan melalui beberapa fasa seperti menaip semula transkripsi temu bual setiap responden dan menggunakan perisian Nvivo11. Maklumat temubual yang diperolehi telah dianalisis secara bertema.

DAPATAN KAJIAN

Hasil dapatan kajian daripada temu bual bersama multiprofesional yang terlibat dalam program *Art day for Autisme* iaitu projek kolaborasi berasaskan aktiviti seni visual untuk kanak-kanak autisme telah diperolehi untuk mencapai objektif kajian iaitu untuk mengenalpasti peranan multiprofesional dalam projek kolaborasi berasaskan aktiviti seni visual dan untuk mengenalpasti implikasi penglibatan multiprofesional melalui projek kolaborasi berasaskan aktiviti seni visual untuk kanak-kanak autisme. Profil responden kajian yang telah terlibat dalam kajian ini adalah seperti di Jadual 1.

Jadual 1: Profil Responden Kajian

RESPONDEN	BIDANG KERJAYA PROFESIONAL	ORGANISASI	JUMLAH
A	Pegawai Perhubungan Jaringan & Pendidikan	LPSVN	1
B	Ahli NGO	NASOM	1
C	Artis Seni Visual	Persendirian	1
D	Juruterapi Seni	Shawn Classroom	1
E	Guru	IPGK Raja Melewar	1
F	Ahli PIBG	Pusat Permata Kurnia	1

*LPSVN=Lembaga Pembangunan Seni Visual Negara

*NASOM=Persatuan Autisme Kebangsaan Malaysia

PERANAN MULTIPROFESIONAL DALAM PROJEK KOLABORASI BERASASKAN AKTIVITI SENI VISUAL UNTUK KANAK-KANAK AUTISME

Peranan multiprofesional berdasarkan dapatan kajian telah dikenalpasti dan peranan tersebut bergantung kepada motif penglibatan masing-masing dalam projek kolaborasi yang dijalankan. Iaitu usahasama dalam menjayakan program dari segi tempat, teknikal dan promosi (RA), memberi

kesedaran (RB, RF), berkongsi kepakaran dan ilmu pengetahuan (RC, RD), peserta program (RE,RF). Namun, kesemua responden bersetuju bahawa motif penglibatan mereka dalam projek kolaborasi yang berasaskan aktiviti seni visual ini adalah sebagai tanggungjawab sosial memberi khidmat sokongan kepada kanak-kanak berkeperluan khas. Jadual 2 adalah ringkasan tentang peranan yang dinyatakan oleh keenam-enam responden.

Jadual 2: Peranan Multiprofesional

RESPONDEN	RESPON PERANAN MULTIPROFESIONAL
A	Usahasama dalam menjayakan program dengan menyediakan tempat yang bersesuaian, mempromosikan program dan memastikan program berjalan lancar dari segi teknikal.
B	Memberi kesedaran dengan menyediakan pakar psikologi untuk memberi ceramah motivasi kepada ibu bapa dan komuniti.
C	Berkongsi kepakaran dan menyediakan aktiviti seni visual yang bersesuaian untuk kanak-kanak autisme bersama ibu bapa dan komuniti.
D	Menyalurkan informasi dan ilmu pengetahuan tentang faedah terapi seni kepada peserta program iaitu ibu bapa dan guru.
E	Menyertai program yang dijalankan untuk mengetahui kaedah pengajaran seni visual untuk diaplikasikan kepada kanak-kanak autisme.
F	Menggalakkan dan menyediakan ibu-bapa kanak-kanak autisme untuk menyertai program

Berdasarkan dapatan kajian tentang peranan multiprofesional ini mendapati semua pihak yang terlibat memberi sumbangan dari segi bidang kerjaya profesional, kepakaran dan ilmu pengetahuan masing-masing. Di samping itu, hasil kajian mendapati peranan badan berkanun kerajaan iaitu Lembaga Pembangunan Seni Visual Negara dalam membangunkan seni visual untuk komuniti semakin luas dan tidak terhad kepada memelihara, memelihara dan mendokumentasikan karya-karya seni visual oleh artis-artis seni tampak negara untuk tujuan pameran dan penyelidikan sahaja. LPSVN juga bertanggungjawab memupuk kesedaran, minat dan menggalakan perkembangan seni dalam kalangan masyarakat termasuk golongan berkeperluan khas melalui aktiviti seperti bengkel, bicara seni, kem seni, pertandingan melukis dan pameran interaktif secara konsisten bagi meningkatkan kefahaman terhadap seni visual. Oleh hal yang demikian, melalui projek kolaborasi berasaskan aktiviti seni visual untuk kanak-kanak berkeperluan khas seperti *Art day for Autisme* ini telah menunjukkan usaha LPSVN yang komited dalam memberi khidmat sokongan kepada kanak-kanak berkeperluan khas melalui kolaborasi multiprofesional. Berikut merupakan sedikit ulasan yang dinyatakan oleh pegawai perhubungan jaringan dan pendidikan LPSVN:

“Pihak LPSVN sentiasa terbuka dan membuka pintu untuk bekerjasama dalam aktiviti seni visual yang memberi manfaat kepada golongan berkeperluan khas. Kami telah melaksanakan pelbagai projek kolaborasi bersama universiti awam, sekolah dan NGO melalui program-program aktiviti seni visual dan pameran karya seni untuk golongan berkeperluan khas termasuk program outreach untuk kanak-kanak gelandangan. That is because art has no boundaries.” (RA)

Selain itu, peranan profesional dalam penglibatan dalam pembentukan projek kolaborasi untuk kanak-kanak berkeperluan khas dianggap sesuatu yang baru bagi artis seni visual. Hal ini kerana, jarang artis seni visual mendapat tawaran untuk memberi perkhidmatan kepada kanak-kanak berkeperluan khas. Oleh hal yang demikian, peranan artis seni visual dalam menyediakan aktiviti seni visual untuk kanak-kanak berkeperluan khas memerlukan artis seni visual memahami ciri-ciri kategori kanak-kanak berkeperluan khas yang terlibat dan memahami keperluan mereka agar skop aktiviti seni yang dijalankan bersesuaian dengan kanak-kanak berkeperluan khas yang terlibat.

“Penglibatan saya dalam projek komuniti sebegini memerlukan saya membuat kajian untuk merancang aktiviti seni visual yang sesuai mengikut perkembangan kanak-kanak autisme. Penglibatan ini menjadikan saya artis seni visual yang mempunyai peranan yang bervariasi. Sebagai artis seni visual peranan saya bukan sahaja untuk menghasilkan karya yang menumpukan kepada aspek estetika dan keindahan. Namun, saya juga berperanan berkongsi kepakaran iaitu bakat yang ada kepada golongan yang memerlukan”.

(RC)

Seterusnya, multiprofesional seperti wakil ahli pertubuhan bukan kerajaan NASOM dan juruterapi seni berperanan selaras dengan bidang kerjaya profesional mereka iaitu memberi khidmat sokongan dari aspek dalaman diri seperti motivasi dan kaedah terapi seni. Peranan multiprofesional ini adalah untuk memberi kesedaran dan menyalurkan informasi berguna kepada peserta program yang terdiri daripada guru dan ibu bapa kanak-kanak autisme. Guru dan ibu bapa kanak-kanak autisme juga berperanan menggalakkan guru-guru dan ibu bapa lain untuk terlibat dalam projek kolaborasi yang dijalankan bagi menambah pengetahuan mengenai kaedah seni visual dalam membantu kanak-kanak autisme.

Secara keseluruhannya, berdasarkan peranan-peranan multiprofesional yang terlibat menunjukkan kesedaran komuniti terhadap tanggungjawab sosial adalah tinggi melalui penglibatan mereka untuk memberi kerjasama dan khidmat sokongan untuk kanak-kanak berkeperluan khas dengan menjayakan projek kolaborasi tersebut secara langsung mengikut matlamat diri dan organisasi.

IMPLIKASI PENGLIBATAN MULTIPROFESIONAL MELALUI PROJEK KOLABORASI BERASASKAN AKTIVITI SENI VISUAL UNTUK KANAK-KANAK AUTISME

Hasil dapatan kajian daripada temubual yang dijalankan, terdapat tiga implikasi penglibatan multiprofesional melalui projek kolaborasi berasaskan aktiviti seni visual untuk kanak-kanak autisme daripada kesemua responden. Implikasi yang telah dikenalpasti adalah (1) perkongsian kepakaran, ilmu pengetahuan dan pengalaman baru,

(2) memupuk kesedaran tentang autisme dan seni visual kepada komuniti dan (3) manfaat amalan aktiviti seni visual kepada kanak-kanak autisme.

Perkongsian kepakaran, ilmu pengetahuan dan pengalaman baru:

Hasil kajian temubual mendapati hubungan jaringan kerjasama yang dijalinan melalui kolaborasi multiprofesional memberi implikasi kepada mereka dari segi pengetahuan baru dan pengalaman yang berguna untuk diadaptasikan dalam kepakaran masing-masing. Projek kolaborasi yang telah dijalankan juga secara tidak langsung membantu setiap profesional untuk memahami keperluan kanak-kanak berkeperluan khas yang mengalami sindrom autisme (RA, RB, RC, RD, RE,RF). Berikut merupakan pernyataan ringkas tentang jawapan temubual responden:

“Sebagai pegawai daripada jaringan dan pendidikan LPSVN saya merasakan pengalaman dalam menyertai projek kolaborasi „Art day for Autisme” ini memberi peluang kepada pihak LPSVN sendiri untuk mengenali dan mendekati kanak-kanak autisme melalui kerjasama yang dijalankan dengan pelajar pendidikan khas UKM, NASOM dan juruterapi seni, artis seni visual yang terlibat. Keberkesanan projek kolaborasi sebegini bukan sahaja meningkatkan imej LPSVN tetapi dalam masa yang sama LPSVN telah melaksanakan „corporate social responsibility” untuk memberi pendedahan tentang seni visual kepada golongan berkeperluan khas dan komuniti yang terlibat...”

(RA)

“Implikasi daripada program ini telah menjadikan saya seorang artis seni visual yang lebih mengenali masyarakat. Karya-karya seni yang dihasilkan juga dapat dipamer dan dijual untuk tujuan amal bagi membantu kanak-kanak autisme. Pengalaman dalam projek kolaborasi ini sebenarnya agak mencabar dari segi pengurusan aktiviti untuk memastikan program berjalan lancar. Namun saya berpuas hati melalui jaringan kerjasama ini perkhidmatan dan karya-karya seni saya lebih dikenali

komuniti dan usahasama dijalankan secara berterusan bersama organisasi kerajaan seperti LPSVN dan UKM. ...”

(RC)

“Saya berminat untuk menyertai program ini selepas tengok kawan share melalui facebook. Intipati program yang dijalankan bagi saya menarik kerana dapat meningkatkan kaedah pengajaran dan pembelajaran melalui aktiviti seni. Kaedah terapi seni batu ini merupakan ilmu pengetahuan baru untuk saya sebagai guru pendidikan khas...”

(RE)

“Saya ingin mengucapkan ribuan terima kasih ke atas pihak yang terlibat dalam usaha memberi sokongan kepada kanak-kanak autisme. Menjadi seorang ibu kepada anak autisme memerlukan kekuatan dari segi fizikal dan mental. Dengan adanya program seperti ini kami dapat meluangkan masa dengan aktiviti yang berfaedah bersama anak autisme dan keluarga. Penglibatan pelbagai pihak dari agensi kerajaan dan swasta juga telah membuka ruang kepada kami, iaitu ibu bapa yang mempunyai anak autisme untuk saling berkongsi masalah dan pengalaman tentang perkembangan anak-anak autisme. Contoh aktiviti yang menarik pada program ini adalah aktiviti terapi seni batu dan booth Jabatan Kebajikan Masyarakat yang disediakan oleh pihak penganjur untuk ibu bapa mengetahui tentang proses pendaftaran kad OKU..”

(RF)

Sehubungan daripada maklum balas responden, didapati semua pihak telah mendapat manfaat masing-masing. Secara ringkasnya Pihak LPSVN dapat meningkatkan imej korporat dalam menjalankan tanggungjawab sosial korporat kepada masyarakat dengan membantu mencari artis seni visual untuk terlibat dalam projek yang melibatkan kanak-kanak autisme. Di samping itu, pegawai dari LPSVN, artis seni visual, juruterapi seni secara tidak langsung dapat berkongsi idea, kemahiran dan

kepakaran untuk menjayakan program melalui perjumpaan berkala dan komunikasi dua hala. Karya-karya artis seni visual dan perkhidmatan juruterapi seni juga lebih dikenali dan mendapat sambutan masyarakat melalui pengalaman kolaborasi multiprofesional. Manakala peserta program iaitu dalam kalangan guru dan ibu bapa kanak-kanak autisme juga turut dapat meningkatkan ilmu pengetahuan dan pengalaman baru tentang seni visual dan lebih mengenali bakat yang dimiliki golongan autisme.

Memupuk kesedaran tentang autisme dan seni visual kepada komuniti:

Dapatan kajian seterusnya terhadap hasil temu bual, penyelidik mendapati implikasi daripada penglibatan multiprofesional adalah untuk memupuk kesedaran tentang autisme dan seni visual bukan sahaja kepada komuniti tetapi kepada organisasi dan diri mereka sendiri sebagai individu yang melaksanakan tanggungjawab sosial korporat. (RA, RB, RC dan RD). Walau bagaimanapun, dua lagi responden (RE dan RF) menyatakan kesedaran tentang autisme dalam kalangan masyarakat belum mencapai tahap yang memuaskan. Hal ini kerana terdapat ibu bapa kanak-kanak autisme yang berkongsi perasaan kecewa dengan sikap sesetengah masyarakat yang tidak dapat memahami masalah tingkah laku kanak-kanak autisme di khalayak ramai. Justeru itu, penglibatan komuniti dalam aktiviti seni visual sebegini dapat meningkatkan usaha mendidik masyarakat bahawa pentingnya kesedaran mengenai autisme agar mereka tidak salah anggap dengan ciri fizikal kanak-kanak autisme yang sama seperti kanak-kanak tipikal namun mempunyai tingkah laku pelik dan berbeza (RF). Di samping itu, program sebegini merupakan langkah advokasi bukan sahaja untuk memupuk kesedaran tentang autisme kepada masyarakat malah turut memberi kesedaran tentang penghayatan nilai-nilai seni visual dalam kalangan komuniti yang terlibat (RB).

Manfaat aktiviti seni visual kepada kanak-kanak berkeperluan khas autisme:

Hasil dapatan temu bual yang dijalankan turut mendapati program *Art day for Autism* ini telah dapat menilai bakat, tahap kreativiti dan cabaran kanak-kanak autisme dalam aktiviti seni visual. Selain itu, kebolehan, keupayaan dan kemahiran seni visual kanak-kanak autisme dapat dipertingkatkan supaya mereka mendapat kesaksamaan hak dan peluang untuk menjalani kehidupan seperti kanak-kanak lain melalui aktiviti terapi seni visual dan aktiviti mewarna yang dianjurkan. (RA, RB, RC, RE, RF). Melalui aktiviti

seni visual yang dijalankan iaitu melukis, mewarna dan mencanting di atas kertas dan batu, kanak-kanak autisme dapat menjalani proses pemulihan, rawatan dan terapi. Hasil karya seni yang dihasilkan merupakan refleksi pemikiran kanak-kanak autisme dan memupuk nilai sosial. Warna-warna, bentuk dan corak pada karya yang dihasilkan adalah gabungan terapeutik untuk mengakses proses pemulihan diri dan penambahbaikan ciri-ciri perkembangan yang boleh dicapai kanak-kanak autisme secara estetika. Aktiviti seni batu ini juga dilihat sebagai salah satu alternatif untuk membantu kanak-kanak autisme berinteraksi dan berkomunikasi secara tidak langsung (RC). Manakala, (RF) turut menyatakan manfaat yang diperolehi adalah semangat dan kekuatan untuk melihat disebalik kekurangan yang dimiliki anak autisme, mereka juga mempunyai bakat seni yang boleh ditonjolkan. Manfaat diperolehi hasil daripada slot aktiviti ceramah motivasi oleh tetamu jemputan, iaitu seorang pensyarah di Universiti Putra Malaysia, Dr. Che Ann Abdul Ghani yang telah berkongsi pengetahuan dan pengalaman tentang faedah seni visual kepada anak autisme beliau iaitu Yuri Azzari Yuri Zaharin. Petikan kenyataan responden adalah seperti berikut:

“Manfaat yang saya perolehi daripada program ini adalah daripada perkongsian Dr. Che Ann Abdul Ghani, seorang pensyarah dan ibu yang memberi galakan dan sokongan terhadap bakat seni yang dimiliki oleh anaknya. Perkongsian beliau terhadap lukisan-lukisan anak autismentya yang mampu mencecah ribuan ringgit menunjukkan bahawa potensi anak autisme dalam mengembangkan bakat seni dapat dijadikan batu loncatan sebagai kerjaya anak autisme yang telah meningkat dewasa. Oleh itu, kita sebagai ibu bapa rasa semangat untuk mengasah bakat dan menyokong anak autisme kami untuk terlibat dengan seni..”

(RF)

Ringkasnya, dapatan kajian ini menunjukkan bahawa aktiviti seni visual memberi manfaat kepada kanak-kanak autisme untuk meningkatkan perkembangan mereka dari aspek kognitif, sosial, komunikasi dan emosi. Selain itu juga projek kolaborasi ini memberi motivasi kepada ibu bapa tentang fungsi seni dalam membantu

kanak-kanak autisme menjalani kehidupan dengan lebih baik melalui bakat yang dimiliki.

PERBINCANGAN

Penglibatan multiprofesional sebagai sebuah kumpulan pelbagai disiplin dalam memberi khidmat sokongan kepada kanak-kanak berkeperluan khas dapat diketahui melalui peranan setiap profesional memberi kerjasama, sumbangan dalam bentuk idea, tindakan, kemahiran dan kepakaran yang berbeza untuk mencapai matlamat dan objektif sesebuah projek kolaborasi yang dijalankan. Berdasarkan hasil dapatan kajian melalui laporan temubual terhadap responden menunjukkan setiap profesional yang terlibat dalam projek kolaborasi yang berasaskan aktiviti seni visual untuk kanak-kanak autisme iaitu melalui program *Art day for Autism* mendapati setiap ahli profesional mempunyai peranan yang sangat penting dalam menjalankan tanggungjawab masing-masing dalam proses pra-projek dan pasca-projek agar kejayaan projek kolaborasi yang disertai mencapai matlamat bersama seperti yang ditetapkan. Oleh hal yang demikian, dapatan kajian ini telah dapat mengenalpasti peranan LPSVN dan artis seni visual dengan lebih mendalam dan peranan pihak-pihak lain yang terlibat selaras dengan kajian Anntonen et. al (2016) yang menyatakan bahawa untuk pelaksanaan sebuah aktiviti seni visual yang berkesan, memerlukan pelbagai jenis kemahiran dan usaha kolaborasi daripada multiprofesional bergantung kepada peranan setiap pihak yang terlibat seperti kemahiran yang dimiliki, jenis aktiviti seni yang dijalankan, peserta sasaran dan impak projek yang diinginkan. Selain itu juga, dapatan kajian ini telah memenuhi cadangan kajian Aizan (2016) tentang kepentingan peranan pelbagai agensi negara bekerjasama dalam membantu kanak-kanak berkeperluan khas untuk hidup bersama keluarga bagi mengatasi pelbagai isu yang berkaitan dengan kanak-kanak berkeperluan khas.

Seterusnya, berdasarkan hasil dapatan kajian terhadap implikasi penglibatan multiprofesional dalam projek kolaborasi yang berasaskan aktiviti seni visual yang telah dilaporkan oleh setiap responden kajian dapat dikaitkan dengan konsep *Community of Practice* oleh Lave & Wenger (1991) yang menerapkan 3 elemen penting iaitu domain, komuniti dan praktis dalam kalangan profesional. Hal ini bermakna, implikasi penglibatan multiprofesional dalam sebuah projek kolaborasi telah menggunakan satu medium atau komuniti yang sangat berguna untuk tujuan ‘mengetahui’ dan ‘mempelajari’ (Anning et. al, 2010). Domain yang dimaksudkan dalam tema yang dipilih iaitu setiap ahli profesional menjalankan

tanggungjawab dan sering berkongsi kemahiran dan kepakaran untuk memastikan kanak-kanak autisme mendapat hak dan khidmat sokongan yang sewajarnya. Manakala elemen komuniti dalam dapatan kajian adalah implikasi kesedaran masyarakat tentang autisme dan seni. Perubahan sikap dan pandangan positif masyarakat kepada golongan autisme amat diperlukan. Hal ini kerana menurut (Yasmin, 2013) diskriminasi kepada golongan berkeperluan khas wujud kerana kegagalan masyarakat menyedari bakat dan potensi yang dimiliki kanak-kanak berkeperluan khas. Selain itu, kesedaran semua pihak terhadap kepentingan kolaborasi, dapat membantu murid, ibu bapa dan guru menyelesaikan masalah yang berkaitan pendidikan anak berkeperluan khas (Norshidah et.al, 2016). Oleh itu, dengan elemen komuniti yang diamalkan multiprofesional dapat menghapuskan sikap negatif sesetengah masyarakat dan meningkatkan kesedaran dalam membantu pencapaian kanak-kanak autisme. Seterusnya dari segi praktis pula, kaedah aktiviti seni visual yang bersesuaian boleh diamalkan secara berterusan oleh ibu bapa dan guru mengikut amalan dan kepakaran yang telah dikongsi oleh multiprofesional yang terlibat. Berdasarkan hasil dapatan kajian ini turut menyokong dapatan kajian Gargiulo & Metcalf (2013) bahawasanya perkongsian dan kerjasama profesional adalah penting dalam menyediakan khidmat sokongan yang berkesan dan bersepadu.

Limitasi dalam kajian ini adalah tertumpu kepada satu program yang melibatkan aktiviti separuh hari sahaja. Oleh hal yang demikian, kajian seterusnya perlu dijalankan terhadap penglibatan multiprofesional dalam pelbagai program seni seperti pameran seni, bengkel seni yang dijalankan untuk kanak-kanak berkeperluan khas dalam tempoh yang lebih lama agar segala halangan dan strategi dalam pembentukan kolaborasi yang melibatkan multiprofesional dapat dikenalpasti. Walaubagaimanapun, secara keseluruhannya dapatan kajian ini telah memberi nilai tambah terhadap integrasi bidang seni visual dan bidang pendidikan khas dalam mencari manfaat bersama untuk kesejahteraan kehidupan yang lebih berkualiti untuk kanak-kanak autisme.

KESIMPULAN

Konklusinya, penglibatan multiprofesional dalam projek kolaborasi yang berasaskan aktiviti seni visual dapat membentuk sikap positif seperti berkeyakinan, berkemahiran dan berketrampilan dalam kalangan kanak-kanak autisme. Di samping itu, perkongsian pengetahuan dan kepakaran dalam khidmat sokongan untuk kanak-kanak berkeperluan khas melalui kolaborasi multiprofesional dapat

meningkatkan hubungan komunikasi dan jalinan mesra antara ibu bapa, guru, pendidik, organisasi kerajaan, swasta dan komuniti untuk berganding bahu menghadapi isu-isu kanak-kanak autisme. Justeru itu, penglibatan profesional yang berbeza disiplin dari pelbagai bidang dalam projek kolaborasi seharusnya mendapat sokongan dari semua pihak agar para profesional dapat menawarkan perkhidmatan mereka untuk kesejahteraan kanak-kanak berkeperluan khas secara berterusan.

RUJUKAN

- Aizan Sofia Amin, Jamiah Manap & Noremy Md Akhir. (2015). Peranan keluarga dalam kehidupan kanak-kanak kurang upaya malaysia. *Akademika* 86(1) 2016:21-30.
- Andrus, L., Adamek, M., Darrow, A., Dorff, J.B., Gerber, B.L., Hornstein. S., Horoschak, L., Loesl S.D., Seham, J. & Wexler. A. (2013). *The Intersection of Arts Education and Special Education: Exemplary Programs and Approaches*. The John F. Kennedy Center for the Performing Arts.
- Anning, A., Cottrell, D., Frost, N., Green, & J., Roninson, M., (2010). *Developing Multiprofessional Teamwork for Intergrated Children Services*. New York: Open University Press.
- Anttonen, R., Ateca-Amestoy, V., Holopainen, K., Johansson, T., Jyrämä.,A., Karkkunen A., Prikk, K., Kuznetsova-Bogdanovitš, K., Luonila, M., Kõlar, J.M. , Plaza, B., Pulk, K., Pusa, T., Ranczakowska-Ljutjuk, A., Sassi. M., Stiller. I., & Äyväri. A., (2016). *Managing Art Projects with Societal Impact Study Book for Students, Stakeholders and Researchers*. Helsinki: Sibelius Academy Research Report Publications 17.
- Azizah Suleiman. (2016). *Keberkesanan Modul Pengajaran Pendidikan Seni Visual bagi Aktiviti Menggambar Untuk Golongan Autisme*. Prosiding Seminar Antarabangsa Pendidikan Khas Rantau Asia Tenggara Siri ke-6, 2016.
- Bingham, A., Hubbard, H. L., & Pennington, J. L. (2012). The role of visual art instruction in the special education classroom. *The Researcher*, 24(1), 1-13.
- Faridah Nazir, Nik Dzulkefli Ibrahim, Samsir Alam Arshad, Azulhaimi Ahmad, Noraini Mohd, Hartini Kana & Sunizah Ali. (2015). *Seni dalam Pendidikan*. Petaling Jaya, Selangor: Sasbadi Sdn. Bhd.

- Friend, M. & Cook, L. (2012). *Interactions: Collaboration skills for School Professionals*. 7th Edition. Boston: Pearson.
- Gargiulo, R.M & Metcalf, D. (2013). *Teaching in Today's Inclusive Classroom: A Universal Design for Learning Approach*. California: Wadsworth Cengage Learning.
- Jones Beth. A. (2012). Fostering Collaboration in inclusive settings: The special education students at a glance approach. *Intervention in school and clinic*, 47 (5): 297 – 306
- Jones Ray, M. Sadiq, Bhanbhro, Grant, R., Stat, G., & Hood, R (2013). The definition and deployment of differential core professional competencies and characteristics in multiprofessional health and social care teams. *Health and Social Care in the Community* (2013) 21(1), 47–5
- Kanner L. (1943). Autistic disturbances of affective contact. *Nerv. Child* 2:217-50, 1943. Retrieved 15 Desember 2016, from <https://simonsfoundation.s3.amazonaws.com/share/071207-leo-kanner-autistic-affective-contact.pdf>
- Kementerian Pembangunan Wanita, Keluarga dan Masyarakat (2016). *Pelan Tindakan OKU 2016-2022*.: Putrajaya, Malaysia: KPWK
- Kementerian Pendidikan Malaysia. (2013). *Pelan Pembangunan Pendidikan Malaysia 2103-2025 (Pendidikan Prasekolah hingga Lepas Menengah)*. Putrajaya, Malaysia: KPM
- Lave, J. & Wenger, E. (1991). *Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Monica Dybuncio. (2012). 9 amazing autistic artists with savant syndrome. CBS News Retrieved 20 January 2017 from <http://www.cbsnews.com/media/9-amazing-autistic-artists-with-savant-syndrome/>
- Nevanen, S., Juvonen, A., & Ruismäki, H. (2012). Art education as multiprofessional collaboration. *International Journal of Education & the Arts*, 13(1)
- Norshidah Mohd Salleh. Manisah Mohd. Ali. Rosadah Abd Majid & Khalim Zainal. Kolaborasi universiti, sekolah dan komuniti menerusi pembelajaran tindakan dan jaringan. *ASEAN Comparative Education Research Network Conference* ISBN: 978-983-2267-95-9.
- Ramlan Salim. 2015. *Pengurusan Pendidikan Khas Masalah Pembelajaran*. (hlmn 36-37). Salak Selatan, Kuala Lumpur: Attin Press Sdn. Bhd.
- Salman Firdaus Sidek, Nur Saadah Fathil, Nur Zuhaidah Mohamed Zain, Kamaliah Muhammad. (2014). Pembangunan perisian kursus 'saya suka belajar' untuk pembelajaran bahasa melayu bagi kanak-kanak autisme. *Jurnal Pendidikan Bahasa Melayu – JPBM (Malay Language Education Journal – MyLEJ) ISSN: 2180-4842. Vol. 4, Bil. 1 (Mei 2014): 1-10*
- Shahrul Arba'iah Othman, Nurfarrailah Mohd Yusak, Nur Faezah Mohamed Alwi. (2016). Kepentingan jaringan kerjasama: satu kajian kes di program masalah pendengaran. *Prosiding Seminar Antarabangsa Pendidikan Khas Rantau Asia Tenggara Siri ke-6, 2016*.
- Silverman, K., Hong. S & Trepanier-Street., M. (2010). Collaboration of teacher education and child disability health care: transdisciplinary approach to inclusive practice for early childhood pre-service teachers. *Early Childhood Educ J* (2010) 37:461–468
- Vail. K.S. (2014). *Beneficial Arts Collaboration A Blomington Perspective*. Indiana University.
- Wearmouth, J. (2012). *Special Education Needs: The Basics*. New York: Routledge.
- Yasmin Hussain. 2013. *Terapi Dalam Pendidikan Khas*. Ampang, Selangor: Pekan Ilmu Publications Sdn. Bhd.
- Zalizan Mohd Jelas, Norshidah Mohamad Salleh, Manisah Mohd Ali & Rosadah Abd Majid. (2012). Action learning in higher education: Linking university and community. *The International Journal of Learning*. 18(8): 305 – 316